

Ferdinandy György

Még mindig élsz?

Székely Ilona emlékére

Nem tudom, mások hogy vannak vele. Vajon minden szökevénynek megfordul-e a fejében, hogy mi lett volna, ha vállalja a sorsát. Ha nem fut bele a vakvilágba, hanem – lesz, ami lesz! – csakazértis itt marad.

Én ilyenkor, október végén, minden évben a régiakkal álmodom. Azokkal, akiket magukra hagytam ötven éve. És akik minden évben felkeresnek egy-egy ilyen ködös hajnalon.

Még mindig élsz? – kérdezik. És: miért folytatod? Van úgy, hogy írnak. Egyszer csak elém kerül egy napló, egy levél. Megszólal egy ismerős, síron túli hang.

Mint most is, ez a sárga, nyolcoldalas kézirat. Ili küldte, valahonnan a másvilágról. Hadd tudjam meg, mi lett belőle. A szóke szomszéd lányból, aki akkor, ötven éve, itt maradt.

Kint találtam, az utcán. Lomtalanítás volt, s lomtalanításkor én is körbejárok a hegyoldal. A guberálók hagynak. Őket nem érdekli, csak a fém. Én meg a papírok között matatok.

Szép írás, levegős. Dátumozva vannak az oldalak. Annak, aki teleírta őket, fontosak voltak ezek a sárga lapok.

„Ma kitakarítottam a szobámat” – áll a felébe tépett első oldalon. „Éppen vasalni kezdtem, amikor rám nyitott Lajos. Pénzt hozott, cukrászdába hívott. Megbeszéltük, hogy délután a Hauernál találkozunk.”

Ili asszony, ez a Lajos itt, a férje. Külön élnek, az albrétebe nem enged be férfi látogatót a tulajdonos. Ilyen idők jártak. Ház nélkül házasodtak a férfiak.

A második oldal már hibátlan. „Október 23-a” – áll a bal felső sarokban. Kiborítom a dobozt, összeszedem mind a nyolc lapot. A cigányok elvonszolnak egy gázrezsót. Intenek, leporolom a zsákmányomat.

Ezt a második oldalt éppen csak átfutom. Aznap még itt tébláboltam én is, a Petőfi- és a Bem-szobor között. Ili is valahol velem énekelte a Himnuszt a tömegben. Még nem tudtuk: mi ez. Hőbörgés, örömnép, vagy forradalom?

Az Országház előtt azután történik valami. Lent a téren Nagy Imrére vár a tömeg, amikor az asszony ismerős sziluettet fedez fel odafent a balkonon. Egy szóke fiatalember áll a mikrofonnál. Amikor megigazítja a szemüvegét, ráismer. Ő az, a férje. Elszorul a toroka, kishíján sírva fakad.

Ez a kép később is gyakran visszatér. Lajos rágyújt: felejthetetlen, jellegzetes mozdulat.

A folytatást megint csak ismerem. A rádió ostroma, a Bródy Sándor utca és az első halott. A pusztá kézzel félretolt negyvenkilences villamos.

A Sztálin-szoborig nem jut el a lány. Régi beidegződés: éjfélkor hazamenni a budaiai. A férjét nem találja. Egy kicsit nyugtalanítja, hogy a Hauernál hiába várt rá Lajos.

Azokban az időkben kevés lakásban volt telefon. Ili a harmadik emeletre rohangál, valahányszor felhívja őt valaki. Lajos meghagyja neki, hogy ne mozduljon ki a lakásból, mert a városba bejöttek az oroszok. Este hat órára kijárási tilalmat jelent be a Kossuth rádió. Addigra otthon leszek! – ígéri a hang.

Megkezdődik a várakozás. Lent a városban csend van, de a harmadik emeleten nem akar megszólalni a telefon. Hívják a szomszédok: kellene nekik egy negyedik. Az emeleten bridzsparti van.

Ez pedig már október huszonegyediké. A fürdőszobából indul az ágya felé, amikor ott, a közös ebédlőben, hirtelen páni félelem fogja el. Az asztalba kapaszkodik, testét elönti a verejték. Egy másik furcsa, felejthetetlen pillanat.

*

Október 25-e, csütörtök. „Életem legborzalmasabb napja. Soha nem fogom elfelejteni.” Pedig az eseményeken gyorsan siklik át. A borzalom kimondhatatlan: Ili nem találja Lajost.

Felkeresi a barátokat, egyiket a másik után, de a férjéről senki se tud. Az Írószövetségben egy szőke nő még látta, hogy szerdán ott ebédelt. De utána ismeretlen helyre távozott.

Bemegy a munkahelyére is. Ott még működik a telefon. Az utcákon énekelve vonulnak a tüntetők, hol a Hősök tere, hol a Parlament felé. Mintha valaki szántszándékkal össze akarná zavarni az embereket.

Ili hol ide, hol oda csatlakozik, a Lajosnak szánt szendvicsekkel a hónap alatt. A Pest megyei fiókban, a belső szobában, gyertyafénynél ülnek a pénztárosok. Kérdezzetik, hogy kik vonulnak az utcán. Félnék. Hiszik is meg nem is a kinti dolgokat. Várnak: véleményt egyelőre nem nyilvánítanak.

„Mikor a tankok tüzet nyitnak a körúton, rémülten szaladnak utánam, hogy húzzam be a rácsot, nehogy bejöjjenek az oroszok. Nem tudják, hogy haladó tankokról nem jár le fosztogatni senki. Vagy a felkelőktől félnék? Nem tudom.”

Lajosról senki se hallott. „Nehezen szánom el magam – írja Ili –, de tudom: végig kell hívnom a kórházakat.”

„Mint a holdkóros, járom a külvárosi utakat. Hátha megsebesült, és valahol Újpesten vár rám szegény. Nyilván van oka rá, hogy nem jelentkezett.”

„Persze az is lehet, hogy valamelyik szerkesztőségben dolgozik. Eszembe se jut, hogy meg is halhatott. Próbálok gondolkozni. Próbálok megnyugtanni magam.”

„Tíz óra múlt, nemrég sütött csak ki a nap. Én pedig, mintha már napok óta! A vajás kenyérrel a hónap alatt...”

*

„Ez még mindig október 25. Elterjed a hír, hogy az orosz tankok megadták magukat, és hogy fellobogózva haladnak az Országház felé. Rohanok én is utánuk, véges-végig a Bajcsy-Zsilinszky úton. Ha ott van, Lajosnak a menet élén, a legelső harckocsin kell lennie.

Hát ott, a Parlament előtt, már csak halottak vannak. Elkéstem. A sebesülteket kiviszik a Ságvári térre, sűrű vérszag ül az árkádok alatt. A sortűz óta elmúlt már egy óra is, de az emberek most is csak találgatják, hogy ki és honnan nyitott a tüntetőkre tüzet. Nem az oroszok, mondják. Az első pillanatokban a tankok visszalóttek. Csak úgy vaktában, a padlásablakokra. A sorozat csak valahonnan felülről jöhetett.”

Az életben maradottak vonulnak tovább. Ili addigra már a hátukra fordítgatta a halottakat. Kimerülten, kétségbeesetten indul haza. Hátha – amíg ő körberohanta a várost – már hazatelefonált Lajos.

Süt a nap, süket csönd ül a városon. A Városmajorban harangoznak. Mintha napok és hetek múltak volna el. Pedig még csak déli tizenkét óra van.

Újra kezdődik a várakozás. Egyetlen biztos pont van az életében: a harmadik emelet. A telefon.

Közben jönnek a hírek. Áll a harc, a Corvin mozinál benzines palackokkal gyűjtják fel a tankokat. Budán az emberek sorban állnak. Hajnalban szétviszi a szél a friss kenyérillatot. Préda úr üzletéig nem jutott el a forradalom.

A szomszédok néha beszélnek. Hogy jöjjön át. Hogy egyen valamit. Ili nem mozdul. Ül a rádió előtt. Várja Lajost.

*

Azután egyszer csak nem bírja tovább. Vasárnap van, október 28-a. Az emberek azt mondják: győztünk. Budapesten győzött a forradalom.

Ili körbегyalogolja Budát. A Sportkórházban elfogyott a kötszer, az emberek beviszik a tartalékaikat. Az utakon véges-végig tankok állnak, az hírlik, vége. Mennek haza az oroszok.

A Károlyi-kertben két tizenöt éves gyerek sírján mécsesek. A címük ott van a sapkájukban, a fényképük alatt.

És Lajos? Lehetetlen. Már értesítették volna őt. De hát akkor mi történt? Végigjárja, újra meg újra, a közös barátaikat. Mindenki megvan. Az utcákon romok, leszakított vezetékek, kiégett villamosok.

Az Akácfa utca és a Rákóczi út sarkán a Sztálin-szobor maradványai. Ide vonszolták. Aki teheti, tör magának belőle egy darabot. Az Alsóerdősoron végignézi a felvételi listát, de a sebesültek között itt sem találja Lajost.

Sötétedik, mire hazaér. Bejön hozzá egy barátnője, a Zeiss Babi. Vigasztalja, azt mondja, hogy már régen tudnák, ha történt volna valami.

– Mindennap telefonált! Volt úgy, hogy napjában kétszer is! – mondja zokogva Ili.

Asztalhoz ülnek, tegnapi van még leves. Bekapcsolják a rádiót, ilyenkor este üzeneteket közvetít Amerika.

Éppen enni akarnak, amikor hármat csengetnek. Három hosszú csengetés: most már ez is örökre a fülében marad. Feláll, kirohan. Az ajtóban a szomszéd.

Azt mondja, hír van Lajosról. Mi az, hogy hír?! Él, hal? Egyik sem: megsebesült. Gerinclövése van. Kint fekszik Angyalföldön, a Róbert Károly körúton.

Reszket a térde, nem tud állva maradni. Hüppögve zokog. Azután hirtelen feláll. Indulunk? – kérdezi. Ma már nem mehetsz! – felelik neki. – Statárium van! Kijárási tilalom!

Szappant, törülközőt csomagol, inget, poharat. Nem meri feltartóztatni senki. A leves a tányérban marad.

*

Szalad végig a Mártírok útján és a Bécsi úton. Fialat lány, még alig asszony. Könnyedén, szökdécselve szalad.

Az Árpád hídnál igazoltatás van. Átjut, senki sem meri megállítani. Folyik a könny a szeméből. Énekel, kacag. És még hátravan a legnehezebb. Mert két klinika is van a Róbert Károly körúton.

Szerencsére nem keres sokáig. Lajos a Honvéd-kórházban fekszik. Sápadt és megtört. Nehezen lélegzik, gerinc- és tüdőlövést kapott. A portán tizenöt perc látogatást engedélyeznek, de Ili bent marad. Az utcára mégsem tehetik ki, statárium alatt.

Hosszú, nehéz éjszaka vár rá. A szobában hat beteg fekszik fejlövessel. Lajos félrebeszél. Oroszul magyarázza, hogy ne féljete, mi nem bántunk titeket! Részleteket szaval a Galileiből, ami előző este volt műsoron. Az Írószövetségben Déry Tiborral beszél, majd újra kint rohangál: a Rudas László utcai szállóba zavarja be az utcán lófráló diáklányokat. Nagyon dühös rájuk, kiabál. A Ferdinánd híd felől harckocsi robot.

Azután összerándul a teste. Most éri őt a lövés. Valami orvlövész, magyarázza. Felülről. Nem a tank.

Hajnalban végre elalszik. Ili hazamegy. Már a hídon jár, amikor felkel a nap.

Először a szüleikhez. Tudja mozgatni a lábujjait? – kérdezi az apja. Tudja, tudja, és ez jó jel. Megfürdik, csomagol, délre már újra kint van a Róbert Károly körúton. November másodikán gyertyák égnek az ablakokban. Csend van, a város temet. Azt mondják, hogy Budapestről kivonulnak az oroszok.

Végre bejön a szobába egy orvos. Ili megkérdezi, hogy mikor jöhet haza Lajos. Melyik az? – kérdezik. Azután nem felelnek. Odaadják neki a golyókat, miket kiszedtek belőle. Csontot érhettek, mert egészen laposak.

Megy, megy, oda-vissza, oda-vissza. Már betéve tudja az utat.

*

Lajos állapota javul. Szombaton meglátogatja őt az egész család. Megbeszélnek, hogy hol fog állni az ágya. Nemsokára felkel, de addig is. Mindenki egyetért vele, hogy piszok nagy szerencséje van. Ili boldog.

– A Hauernál találkozunk! – biztatja a férjét.

– Délután ötkor! – mosolyog vissza Lajos.

A városban újra indul az élet. Kinyitnak az üzletek, és már járnak a buszok. Lágyan, melegen süt Budapesten a nap.

Azután, november 4-e, vasárnap. Hajnali ötkor ágyúzásra ébred. Azt hiszi, álmodik. Annyira fáradt, hogy nem jut el a tudatáig a hang. Még amikor magához tér, sem tudja elképzelni, hogy visszajöttek volna az oroszok.

Bekapcsolja a rádiót, fegyverropogás. A miniszterelnök rádiószózata. Ki ne hallotta volna ezerszer! „Ma reggel a szovjet csapatok...” Ágyútűz alatt áll a város. A Várban ég a Levéltár. Mindenütt füst, torkolattűzek.

A kórházban biztonságban van! – állítják a barátok. Ki tudja! A Széna térre befészkeltek magukat a felkelők: Óbuda felé nem lehet átjutni a városon.

Ili keresztülgyalogol a Rózsadombon. Az Árpád hídon megmotozzák az oroszok. Nem néznek rá. Kiskatonák, szégyellik magukat.

A Róbert Károly körút környéke kihalt. A kórház kapujában viszont fegyveresek. Közlik, hogy amíg a háború tart, nem lehet látogatni a betegeket. Papírt és ceruzát kér, ír pár sort, és kéri a portást, hogy vigye be. Még egy üzenet, amit soha nem kap meg Lajos.

Visszafelé a Margithíddal próbálkozik. Mind a két lába véres, hólyagos. A Zsigmond tér sarkokháza összeomlott. Gül Baba felé próbál visszamenni, az Ezredes utcán egy kapu alatt várja ki, míg a Széna tér felől alábbhagy a lövöldözés. Itt hozzácsapódik egy kiskatona.

Az Orbánhegyi úton és a Királyhágó téren át ér haza. Megnyugodva, hogy Lajos biztonságban van a Róbert Károly körúton.

*

Pedig, jaj, dehogy! A hír valamivel később érkezik. Reggel még lemegy cigarettáért. A Nagyenyed utcától az Endresz György térig barikádok: a pályaudvarról kitolt vagonok. Az Alkotás mozi előtt kilőtt páncélkocsi. Seholy üzlet. Dolgavégezetlenül tér haza.

Átjönnek a szomszédok, egy fiatal pár. Vitakoznak, kétségbeesetten. Az egyik menne Ausztriába, a határ nyitva van. A másik azt mondja, hogy ő nem. Hogy ő itt marad. Rám ez nem vonatkozik! – feleli Ili. Intézzék egymás között a dolgukat!

Megindul a menekültáradat. A külföldi adások neveket sorolnak. Családok keresik egymást, aki kijutott, hívogatja a többieket.

Akkor jön a hír, hogy a sebesülteket elviszik az oroszok. Teherautókkal jönnek értük, éjjel. Kiürítik a kórházakat. A Róbert Károly körút telefonja nem felel. Nincs vesztegetnivaló idő: haza kell hozni Lajost!

És Ili megint rohan.

Ez az utolsó ilyen útja. A pesti hídfőnél leállít egy mentőkocsit, a sofőr vállalja a fuvart.

Ül a hordágy mellett. A férje sápadt, nem beszél. Hol van már az a szőke fiatalember, aki Nagy Imre mellett állt a balkonon! Hol van már az a jellegzetes mozdulat!

Bevonszolják a lakásba, a mentős nem fogad el pénzt. Még nem tudják, hogy most járt kint utoljára az utcán. Ezentúl ebben a szobában marad.

Itt megszakadnak a jegyzetek. November van, sűrű köd ül a városon. Ilyenkor, lomtanítás előtt, körbejárok a hegyoldalon. A guberálók intenek: leporolom a zsákmányomat.

Hát igen, Ili. A szőke szomszéd lány, aki akkor, ötven éve, itt maradt. Az utcából mindenki elment. Lajos húga Ausztráliából küldi a képeslapokat. Igazatok volt! – válaszolja nekik. Megcsináltatok az életeteket. De lelépni – ezt már csak magában teszi hozzá –, lelépni talán mégsem lett volna szabad.

Utóirat: Székely Ilona még harminc éven át gondozta a férjét. Előbb ment el, mint Lajos.